

Kasvatustieteen päivien avauspuheenvuoro 2007

Michael Uljens

Åbo Akademi

22.11 2007

Bästa kolleger och kongressdeltagare!

Hyvät ystävät, arvoisat Kasvatustieteen päiviin osallistuvat!

Dear participants in the Annual Congress of the Finnish Educational Research Association!

Toivotan teidät kaikki tervetulleiksi kaksikielisen Pohjanmaan pääkaupunkiin Vaasaan! If you wonder how it feels to have 470 researchers in education on visit, you probably guess the answer as well: It feels great! Especially I wish to welcome our both key-note speakers professor Peter McLaren and professor Michael Byram.

Temat för årets pedagogikvetenskapliga dagar är Pedagogik, medborgarskap och kritik. Vi har velat betona båda dessa begrepp eftersom vill rikta uppmärksamheten på fostrans och bildningens målsättning och syften. Vårt land genomlever för tillfället genomgripande utbildningsmässiga och andra förändringar och vi försöker naturligtvis hantera de utmaningar som inte minst globaliseringen medför på olika plan.

Tämän vuoden Päivien teeman avainkäsitteet, kansalaisuus ja kritiikki, eivät sinänsä ole kasvatuksen maailman ominaisimpia käsitteitä, kuitenkin sellaisia joita ilman ihmisen ihmiseksitulemista ja ihmisen kasvattamista ihmiseksi on vaikea tehdä selkoa. Koko länsimaisen pari-vuosisataisen modernin kasvatustieteen ajan ajatus itsenäisesti, kriittisesti ajattelevasta, autonomisesta subjektista itsenäisen kansallisvaltion kansalaisena, on toiminut kasvatustieteen metakertomuksena, vaikkakin se mitä

kriittisyydellä ja kansalaisuudella on tarkoitettu on vaihdellut. Demokratia ja kritiikki itsenäisenä ajatteluna ovat kuitenkin toisiensa edellytykset.

Kun tämän vuoden Päivät fokusoi kansalaisuuden ja kritiikin topiikat tämä voidaan nähdä jatkumona sekä viime vuoden päiville Oulussa mutta myös kevään NERA:n kongressille Turussa. Oulussa puitiin kasvatustieteen tilaa tieteenä joka kasvavan pirstaleisuutensa takia ehkä on hukannut omat käsitteensä. Turussa taas kiinnitettiin huomio ylikansallisen koulutuspolitiikan vaikutuksiin kansallisiin toimintamalleihin. Vaasassa allekirjoitamme molemmat huolet: mm. Bologna-prosessi, PISA-mittaukset ja käynnissä oleva vimmatunlainen yliopistojen reformi ovat melkein käsinkosketeltavia esimerkkejä tästä.

On kyse jo pitkään muhineesta suunnan muutoksesta eikä vain jostain rytmihäiriöstä. Tahti on vain kovenemassa. Uudessa hallitusohjelmassa puhutaan koulujen yksityistämisestä tavalla joka on suomalaiselle kasvatusajattelulle tänään aika vierasta. Yliopistomaailman ajankohtaiset muutokset ja tulevat muutokset ovat kuitenkin ehkä parhain esimerkki uudesta politiikasta.

During this conference we try to promote a discussion on the aims and meaning of education – what kind of citizenship do we educate for, towards what kind of citizenship should we educate? What do we mean by the concept of critique in the practice and theory of education? How do we combine or see connections between the concept of people as *ethnos* and people as *demos*, i.e. the ethnic and political dimensions of citizenship?

Huoli kasvatustieteen tilasta johtuu pitkälti kansallisvaltion uudistuneesta roolista globalisoituneessa toimintaympäristössä. Myös huoli ja kritiikki koulutuksen sivistävän tehtävän rajaamisesta näkemykseen koulutuksesta ja osaamisesta pääasiallisesti taloudellisen kilpailun valttina yhteiskunnallisella, työelämän ja yksityisellä tasolla, on mielestäni ilmausta suomalaisen kasvatustieteen terveestä hämmentyneisyydestä ja varauksellisuudesta. Onko kansalaisuus vain työmarkkinakansalaisuutta?

Miten tieteiden edustajien tulisi reagoida? Onko salonkikorea tapa riittävä? Sivistyneen huolestunut eetos sopii tietenkin hyvin uuteen poliittiseen keskustelukulttuuriimme – olemmeko jo oppineet että mitä keskeisimmistä asioista on

kyse sitä vähemmän keskustelua tulee käydä suljettujen ovien ulkopuolella? Samalla pauhataan kyllä aktiivisesta kansalaisuudesta ja jopa äänestysiän laskemisesta. Onko tieteentekijöidenkin aika reagoida?

Vai onko meillä sittenkään ongelmia? Kaikkihan on oikeastaan vain mennyt hyvin! Talouskin on siinä kunnossa että lyhennämme lainoja ja alennamme veroja. Olemmehan nyt monen vuoden aikana myös oppineet kuinka mainioihin oppimistuloksiin koulutuksemme johtaa. OECD:n uudet PISA-tuloksetkin ovat tulossa vain runsaan viikon kuluttua. PISA-turismia seuratessa voisi luulla että uusi Pisan kaupunki on jossain Suomessa. Ei voi kieltää ettei kaikki tämä lämmittäisi. Kiertelemme turistien kanssa ylpeinä – syystäkin. Joillakin on kuitenkin ollut tunne että kaikki tämä osittain tapahtuu kuplassa.

Mutta sitten Jokela. Tämä suunnaton inhimillinen tragedia joka pysäytti meidät hetkessä. Sen mikä ei pitänyt olla mahdollista, tapahtui. Etsimme kaikki vastauksia. Koulukiusaaminen? Luokaton lukio? Kodin vaikutus? Hybris? Väärinymmärretty lahjakkuus? Demokraattisten vaikuttamismahdollisuuksien näkymättömyys? Netti jossa kaikille ja kaikelle löytyy kritiikitön ja tukeva yhteisö? Holtittomat ja agraariyhteiskunnasta peräisin olevat aselait? Paljastuivatko nyt kilpailuyhteiskunnan todelliset kasvot? Onko kyse nuorten psyykehuollon riittämättömyydestä kouluissa ja muutenkin? Vai olisiko sittenkin ongelma vaarallisiin filosofisiin ajatuksiin tutustuminen? Tragedia hiertää luottamustamme toisiaan kohtaan – missä seuraava tapahtuma?

Jokelan tapaus aiheutti joka tapauksessa särön Suomen maineeseen koulutuksen mallimaana.

Nyt on aika jättää PISA-turistien opastelu ja tarkastella mistä projektista oikein on kyse. Kun ekonomitkin jo kyseenalaistavat BKT:n (bruttokansantalostuotteen) relevanssia edistymisen mittarina kestävän kehitykseen viitaten, koulutuksenkin tulisi laajentaa nykyistä PISA-testailua laatumittaristonaan. Olen itse alkanut puhua PISA-mittauksista ”piilo-opetussuunitelmana” jonka tavoitteena on arviointia käyttäen kasvattaa kokonaisia kansakuntia omaksumaan kilpailuun suuntautuneen mentaliteetin. Sillä onhan ilmiselvää että OECD:n arviointikulttuurin ideana on etenkin kansallisella tasolla ruokkia sellaista epävarmuutta ja putoamisen pelkoa joka toimii egosentrisen

toimijuuden polttoaineena. Epävarmuudesta ja pelosta halutaan tietenkin päästä. Tarjolla oleva mallin mukaan epävarmuus on voitettavissa vain muiden voittamisen kautta. Tulemme siis tunnustetuksi markkinauskottavien saavutustemme kautta. PISA:lla on vahvasti maita ja kulttuureita homogenisoivia vaikutuksia joka osittain toteutuvat määrättyjen itseohjautuvien prosessien kautta. Omiin tavoitteisiin nähden erittäin onnistunut projekti. PISA-kritiikki kasvaa kuitenkin nopeaan tahtiin. Itävaltalaisen professorin Stefan Hopmannin viime viikolla julkaisema kirja onkin johtanut vilkkaaseen keskusteluun Euroopan saksankielisillä alueilla.¹

Suomessa hyvin ja pitkään toiminutta tasapainoa koulutuksen, työelämän ja sekä hyvinvointi- ja kansalaisyhteiskunnan välillä on viimeisten 15 vuoden aikana horjutettu aina vain enemmän. Suomen malliinhan on kuulunut koululaitoksen arvostaminen suhteellisen itsenäisenä yhteiskunnallisena laitoksena jota ei joka vaalien jälkeen olla pantu remonttiin kuten monessa muussa Euroopan maassa. Kuitenkin on muistutettava että koulu- ja yliopistolaitoksella on edelleen, toisin kuin tämän päivän retoriikka antaa ymmärtää, muitakin tehtäviä kuin työelämän välittömien tarpeiden perässä juokseminen. Meidän kasvatustieteilijöiden on osallistuttava sen tehtävän julkilausumiseen.

On myös aika uskaltaa kysyä jos psykologinen oppimisteoria on tehnyt inhimillisen kasvun ja kasvatuksen laajemmassa mielessä turhan näkymättömäksi. Tahdon kasvatuksesta moraalisisessa ja poliittisessa mielessä tai persoonallisuuden syventymisestä puhutaan hyvin pienin kirjaimin, ei ehkä koulumaailmassa, mutta kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Etiikan ja politiikan tulisi entistä selvemmin nähdä kasvatuksen naapuritieteinä.

Kriittinen pedagogiikka vastauksena?

On siis aika keskustella koulutuksen tavoitteista ja siitä mikä on kasvatustieteen rooli tieteenä tässä keskustelussa. Viime aikoina on kriittisestä kasvatustieteestä jälleen ruvettu puhumaan, ehkä yllättävän laajastikin. Kuitenkin kritiikin käsite voidaan ymmärtää hyvin

¹ S. T. Hopman, G. Brinek, & M. Retzl (Eds.). 2007. PISA zufolge PISA – PISA according to PISA. Does PISA keep what it promises? Vienna: LIT Verlag. ISBN 978-3-7000-0771-5.

monella tavalla kasvatustieteissä. 'Critical pedagogy' suuntaus Peter McLarenin tulkitsemana on yksi tapa lähestyä kysymystä. Onko nyt tämä se tie mitä tulisi kulkea? Ja mitä kriittisellä kasvatuksella oikein tarkoitetaan? Tulisiko kasvatuksen osoittaa miten mahdollisista maailmoista tulisi todellisia? Vaiko onko sellainen kasvatusta joka on arvomaailmaltaan ja maailmankuvaltaan normatiivisesti hyvin sitoutunut johonkin poliittiseen tai uskonnolliseen näkemykseen edes oikeasti kriittistä? Eli voiko sellainen kasvatusta jolla on valmiit vastaukset - siihen miten tulee toimia, siihen millaisen maailman tulisi olla - todella kehittää kasvavan itsenäistä ajattelua? Tuleeko osallistuvasta ja osallistavasta pedagogiikasta vain politiikkaa? Tarkoittaako kriittinen kasvatusta että kasvatusta alistetaan politiikalle kun se nyt on alistettu taloudelle?

Toisaalta, mitä jos perinteessämme, jossa on aina korostettu itsenäisen ajattelun keskeisyyttä, tämä loppujen lopuksi vain tarkoittaa mukautumiskompetenssia, valmiutta sopeuttaa moraalista ajatteluaan ajan henkeen ja näkemystä jossa luovuus nähdään tehokkuuden ja tuottavuuden lisäämisen välineenä? Mitä jos kriittinen ajattelu tarkoittaa vain sitä että tieto- ja osaamistaloudessa ajattelumme tuloksia tuotteistetaan myytävään muotoon ja markkinoidaan ovelilla kikoilla? Ehkä koko Bildung-perinteemme pohjimmiltaan on funktionaalinen suhteessa liberaaliin kauppatalouteen, demokratiaan, jne? Jos se on funktionaalista niin voiko se olla kriittistä? On siis kysyttävä minkälaista kriittistä ajattelua kasvatuksemme suosii?

Itse näen että molemmat nämä mallit, eli kasvatusta jonkun ideaalin mukaisesti tai sitten kasvatusta olemassa olevaan johtamisena, eivät edusta kriittistä kasvatusta mm siksi etteivät ne jätä tarpeeksi tilaa kasvavalle kehittää omaa ajatteluaan. Sen sijaan mm. Humboldttilaisen professorin Dietrich Bennerin edustama niin kutsuttu ej-affirmatiivinen pedagogiikka on tässä mielessä nimenomaan kriittistä.²

Kansalaisuus

Kansalaisuuden (citizenship) käsite on keskeinen kasvatuksessa monessakin mielessä koska se ilmentää johonkin kuulumista. Perinteiset kansalliset, poliittiset, taloudelliset,

² Haluan myös edistää sellaista juonta Bildung-perinteessämme johon kuuluu myös omien, ei aina vain toisten, olettamusten kyseenalaistava reflektio.

sosiaaliset, etniset, ja uskonnolliset kansalaisuuden käsitteet osoittavat tämän. Kansalaisuuden käsitteeseen liittyy aina merkityksellisyyden, yhteenkuuluvuuden, tunnustautuneisuuden, hyväksytyksi-tulemisen kokemus. On siksi kysyttävä mistä esimerkiksi kertoo se että miljoonat ihmiset siirtyvät virtuaalitodellisuuteen viettämään aikaansa? Second Laiffia ja bloggailua. Tilanne on historiallisesti uusi. Tiedämme edelleen vähän miten virtuaalimaailma toimii identiteetin ja yhteisöllisen ja moraalisen ajattelun kehittymisen kenttänä. Minkälaisista kansalaisuuksista nettimaailmoissa on kyse?

Toinen perinteinen, mutta uuden sisällön saanut käsite, eli *maailmankansalaisuus*, avaa myös kasvatustieteelle uusia haasteita. J. V. Snellmanin Suomessa jossa mitään korkeampaa kuin kieleen ja kulttuuriin perustuvaa kansallisuutta ei ole ollutkaan, kysymys on erityisen keskeinen. Ja juuri tällaisesta perinteestä olemme kännyköiden ja atk-laitteistomme myötä ponkaisseet nettiavaruuteen. Ei ihme jos tuki hetkellisesti pettä. Ehkä emme oikein tunnusta miten perustavanlaatuisesta muutoksesta on kyse kun muutamme maailmaamme muuttamatta maailmassa? Onko niin että oman aikamme maailmankansalaisuus avautuukin juuri virtuaalikansalaisuuden kautta?

Käytännön asioita

Hyvät päivän osanottajat. Toivon että tämän vuoden päivien pääpuhujat voisivat inspiroida jatkokeskusteluihin ja omiin kannanottoihin päivien temasta.

Se kuinka keskeinen rooli Seuralla on Suomalaisen kasvatustieteellisen keskustelun moottorina näkyy ei vähiten siinä että Vaasankin päiville on 470 ilmoittautunutta. Yli 300 paperia tullaan esittämään. Vaikuttavaa. Etenkin kun tiedämme että kasvatustieteissä järjestetään nykyään vuosittaisia erityisalueiden suurempia ja pienempiä tapaamisia. Olemme ilmiselvästi erinomaisen hyvin verkottuneita, yhteistyö laitoksien välillä pelaa ja teemme kansainvälisesti korkealaatuista tutkimusta yhdessä. Tämän perusteella tiedän että päivät tarjoavat mainion tilaisuuden keskustella omista tutkimusaiheistanne.

Ennen kuin siirrymme kuuntelemaan päivien ensimmäistä esitelmaa käytännön asiaa:

Kahvista

Viime vuosina on myös yrittäjyyskasvatus noussut voimakkaasti esille. Sen edistämiseksi juommekin päivien aikana Reilun kaupan kahvia. Sen on hyvin pieni mutta periaatteellisesti tärkeä kannanotto kansainvälisen kaupankäynnin ehtoihin.

17-18 Professorien kokous.

Uudistettu: - kutsutaan kaikki professorit, ei vain oppituolin haltijat – ennalta annettu tematiikka. Teemana on Euroopan tiedesäätiön toimesta laadittu tieteellisten aikakauslehtien lista (ERIH). Koordinaattori Satu Perälä-Littunen, Jyväskylän yliopistosta, alustaa. C 215.

17-18 Myös SIG-ryhmien kokouksia silloin.

Toivomme myös vilkasta osallistumista Seuran syyskokoukseen klo 18-19 jolla myös on tänä vuonna uudistettu rakenne. Muodollisuudet hoidetaan nopeasti pois ja keskitytään keskusteluun "Julkaisujen luokituksesta ja julkaisupolitiikan tulevaisuudesta". Kasvatuslehden päätoimittaja Jyrki Hilpelä alustaa, Auditorium Bruhn, C201. Kun ajatellaan mikä vaikutus julkaisuilla tulee vastaisuudessa olemaan yliopistojen rahanjaossa, niin kannattaa varmasti orientoitua osallistumalla.

Vaasan kaupungin vastaanotto, Kaupungintalolla aivan keskustassa, kartasta löytyy, 19.30-21.30

1. Jokela - Round table keskustelu

Huomenna aamulla klo 9. olemme järjestäneet seminaarin Jokelan tragedian johdosta. Miten ymmärrämme Jokelan tapahtuman?

(Keskustelun tarkoituksena on hahmotella kuvaa Jokelan koulukeskuksen tapahtuman taustoista ja seurauksista kasvatuksen ja koulun näkökulmasta. Keskustelu organisoituu osanottajien ehdotusten mukaan.)

2. Päivien päätöksestä huomenna sen verran vain että suunnitelmien mukaan päätämme päivät hiukan aikataulua aiemmin, jo klo. 15.00 jotta juniin ennätetään paremmin, erityisesti jos taksi on valmiiksi tilattuna heti kolmen jälkeen. Siten kaikki voivat rauhassa jäädä seuraamaan tieteemme väitöskirjapalkinnon jakoa sekä päivien päätöstä, heti professori Byramin luennon jälkeen. Kaikki ne jotka palaavat kotiin hieman myöhemmin ovat tietenkin tervetulleita seuraamaan Byramin seminaaria myöhemmin iltapäivällä.

Dear friends, participants colleagues,

As the topic of this years conference is *Education, critique and citizenship* I am very happy for that professor Peter McLaren was able to find room in his tight lecturing schedule covering the globe, in order to present *his* way of understanding the role of education and especially critical pedagogy.

For those of you who are not very familiar with critical pedagogy I can say that Peter McLaren is recognized as one of the leading representatives and intefrpreters of critical pedagogy worldwide. McLaren is currently Professor of Education at University of California in Los Angeles. He works at there at the Graduate School of Education and Information Studies. As you have probably already seen on our webb pages we have in detail described his scientific career and production there.

As organisers of the conference we are naturally grateful for that Peter is with us today. But before Peter McLaren enters the scene it is time for us to listen to this wonderful singing by two of our students. Thank you so much for your attention and once more welcome all to Vaasa.